

**„DESCOPERIRI
MONETARE” –
UN GRUP
DE CERCETARE
EUROPEANĂ
CU PARTICIPARE
MOLDOVENEASCĂ**

Dr. Ana BOLDUREANU,
Dr. Silviu ANDRIEȘ-TABAC

„MONETARY DISCOVERIES” – A EUROPEAN
RESEARCH GROUP WITH MOLDAVIAN
PARTICIPATION

A considerable number of ancient and middle-age numismatic discoveries from archaeological diggings and hoards are preserved in the public and private collections of the Republic of Moldova. Their inventory is incomplete and outdated. Since 2007, a group of Moldavian numismatists, next to French, Romanian, Pole and Slovenian researchers, are part of the European Research Group „Monetary Discoveries” / Groupement de Recherche Européen (GDRE) “Trouvailles monétaires”, project that is being cofinanced by the Science Academy of Moldova. For our country, the result of the research will consist in the publishing of two tomes in French : Corpus de Trésors de Moldavie and Trésors majeurs de Moldavie.

În colecțiile publice și cele private din Republica Moldova se păstrează un număr considerabil de descoperiri numismatice antice și medievale, provenite atât din săpături arheologice, cât și din tezaure. Cele mai vechi monede reprezentate în colecțiile autohtone sunt emisiunile coloniilor pontice Histria și Tyras și cele ale regilor macedoneni din sec. IV-III î. Chr. Acestea sunt urmate de monedele geto-dacilor, fiind înregistrat și un eșantion destul de însemnat de emisiuni monetare romane.

Epoca medievală este reprezentată în primul rând de o bogată colecție de piese orientale: monede cufice din secolul al X-lea, emisiuni tătărești din secolele XIII-XIV, inclusiv și cele de producție locală, bătute la Costești și Orheiul Vechi, monede otomane din perioada secolelor XV-XVIII, emisiuni ale Hanatului Crimeea. Moneda europeană în descoperirile locale se constituie din emisiuni moldovenești, muntene, ungurești, poloneze, spaniole, taleri ale Provinciilor Unite, piese ale Imperiului Romano-German etc. Majoritatea descoperirilor sunt depozitate în cele două mari muzee din Chișinău: la Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, care este și cea mai

**Tezaurul de la Corjova, raionul Criuleni,
descoperit în 1952**

veche instituție muzeală din Republica Moldova (a fost întemeiat la 1889) și la Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei.

O mare perioadă de timp emisiunile monetare provenite din regiunea dintre Nistru și Prut n-au constituit obiectul unor studii speciale. Abia în deceniul șase al secolului trecut s-a recurs la menționarea unor descoperiri în diferite repertorii numismatice, dintre care îl putem cita pe cel al lui Vladislav Kropotkin, sau la semnalarea lor în unele reviste specializate¹. Amintim aici de lucrările lui Piotr Karășkovski², Aaron Nudelman³, Lazăr Polevoi⁴ și alții. În acest sens este demn de subliniat efortul

¹ В. В. Кропоткин, *Клады римских монет в Восточной Европе*, în „Вестник древней истории”, 1951, № 4; Idem, *Клады византийских монет на территории СССР*, în *Свод археологических источников СССР*, Е 4-4, 1962.

² П. О. Карышковский, *Находки римских монет в Одесской области*, în *Краткие сообщения Одесского Археологического Музея за 1961 г.*, Одесса, 1963; Idem, *Находки позднеримских и византийских монет в Одесской области*, în *Материалы по археологии Северного Причерноморья*, VII, 1971, p. 79-82.

³ А. А. Нудельман, *Античный клад из села Лэргуца*, în «Труды Государственного Историко-Краеведческого Музея МССР», (II), Кишинев, 1969, p. 129-133; Idem, *Клад серебряных монет Истрии и Тиря из с. Дороцкое, Молдавской ССР*, în *Нумизматика и сфрагистика*, IV, 1971; Idem, *Монеты из раскопов и сборов 1971-1972 гг.*, în *Археологические исследования в Молдавии*, III, 1974.; Idem, *Монеты из раскопов и сборов 1972-1973 гг.*, *Археологические исследования в Молдавии*, IV, 1974.; etc.

⁴ Л. Л. Полевой, *К истории денежного обращения в юго-западной Руси и Молдавии*, în «Известия Молдавского филиала Академии Наук СССР», № 5/25, Кишинев, 1955; Idem, *К топографии кладов и находок монет, обращающихся на территории Молдавии в конце XIII-XV вв.*, în *Ibidem*, № 4/31, Кишинев, 1956; Idem, *Новые находки античных монет в Молдавской ССР*, în «Советская Археология», 1962; 1; etc.

Groș de la Ștefan cel Mare (avers)

numismatului de la Chișinău Aaron Nudelman, care a publicat în 1976 primul repertoriu monetar sintetic al descoperirilor din Basarabia, cuprinzând totalitatea materialului numismatic provenit din această regiune⁵. Acest fapt a permis o mai bună privire de ansamblu asupra circulației monetare în regiunea dintre Prut și Nistru, din antichitate și până la sfârșitul secolului al XVII-lea. În repertoriu au fost incluse circa 142 de tezaure monetare, incluzând și date despre tezaurele provenite din Basarabia aflate în arhivele din Sankt Petersburg și Moscova, precum și un număr impunător de monede descoperite fortuit sau provenite din săpături arheologice. Cu toate că lucrarea nu a fost privată de unele lacune legate de anumite neconcordanțe dintre numărul de piese examinate și cel publicat sau de determinarea eronată a unor emisiuni, cauzată probabil și de lipsa determinatoarelor necesare, acesta a servit drept instrument de lucru pentru mai multe generații de cercetători.

18 ani mai târziu, un grup de cercetători din Republica Moldova și România și-au propus elaborarea unui nou repertoriu al descoperirilor, reevaluând unele descoperiri mai vechi și completându-l cu loturile de monede recuperate ulterior. Repertoriul urma să apară în două sau mai multe volume, în funcție de materialul acumulat. Astfel, în anul 1994 a văzut lumina zilei volumul *Tezaure din muzeele orașului Chișinău*⁶, pe paginile

⁵ A. A. Нудельман, *Топография кладов и находок единичных монет*, Кишинев, 1976.

⁶ *Tezaure monetare din muzeele orașului Chișinău, secolele XVI-XVIII*, coordonator Viorel M. Butnariu (Iași); autori: Eugen Nicolae (București), Ana Boldureanu, Vera Paiul, Ana Niculiță, Raisa Tabuică (Chișinău), Chișinău, 1994.

căruia au fost valorificate 41 de tezaure monetare din secolele XVI-XVIII, însumând 4209 monede, obiecte de podoabă, accesorii vestimentare și câteva vase de lut în care au fost depozitate unele tezaure. Autorii au recurs la prezentarea tezaurelor prin expunerea împrejurărilor de descoperire a acestora, a locului de păstrare, a numerelor de inventar, iar pentru colecțiile transferate în alte instituții au fost indicate și numerele vechi de inventar așa cum apăruseră în repertoriul lui A. Nudelman. Și această publicație care, bineînțeles, este mai bine documentată decât repertoriul menționat mai sus, nu a fost lipsită din păcate de unele neajunsuri, mai grav fiind însă faptul că nu s-a avansat prin publicarea următorului volum de descoperiri. În afară de unele descoperiri mai vechi rămase inedite, colecțiile muzeelor din Chișinău s-au completat pe parcursul ultimilor 15 ani cu noi descoperiri, în circuitul muzeal intrând câteva tezaure importante de monede antice și medievale. Putem menționa, printre altele, tezaurul cu monede de Histria și piese de Huși-Vovriești descoperit la Stolniceni, raionul Hâncești, achiziționat parțial de către Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, sau tezaurul de *siliques* din sec. IV, descoperit în preajma Chișinăului. Colecția de tezaure medievale s-a îmbogățit cu depozitul alcătuit din 65 de lingouri de argint – *sommi* – găsit la Orheiul Vechi în anul 2004, unicul de acest fel descoperit în Basarabia. Amintim aici și frumosul tezaur de monede europene din secolul al XVII-lea descoperit la Mihăileni, raionul Râșcani, depozitul de șilingi de la Slobozia-Dușca, raionul Criuleni, intrate și ele în patrimoniul Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, sau tezaurul de la Parcani, raionul Soroca, descoperit în anul 1989 și aflat în patrimoniul Muzeului de Istorie și

Groș de la Ștefan cel Mare (revers)

Etnografie din Soroca. Acestora li se alătură un șir de tezaure intrate în colecții particulare, dar despre care, grație colaborării dintre muzeografi și unii colecționari, s-au obținut date exacte referitoare la locul descoperirii, numărul de piese care le-au alcătuit, uneori datele tehnice și pozele acestora.

În acest context, problema elaborării unui repertoriu general al descoperirilor numismatice din Republica Moldova rămânea încă la ordinea zilei în anul 2006, când numismaților din Republica Moldova li s-a propus participarea la *Grupul de cercetare europeană „Descoperiri monetare” / Groupement de Recherche Européen (GDRE) “Trouvailles monétaires”*. Premisele redactării unui repertoriu erau la acel moment extrem de favorabile. Ne referim, în primul rând, la publicarea în ultimul deceniu în diferite reviste europene de specialitate a unui șir de descoperiri numismatice provenite din Basarabia, la înregistrarea progreselor în sistematizarea și datarea unor emisiuni, precum și la existența la Chișinău a unui grup de cercetători și muzeografi capabili să realizeze acest deziderat. Nu în ultimul rând erau importante și relațiile existente între cercetătorii de la Chișinău și cei de la instituțiile din România, care permiteau o colaborare reală în ceea ce privește schimbul de informații și experiență, asistența reciprocă în determinarea unor piese, asigurarea colaboratorilor din Chișinău cu un șir de determinatoare și cataloage utile, anterior inaccesibile în Republica Moldova.

Proiectul „Descoperii monetare” al Grupului de cercetare europeană a demarat în anul 2007, cu participarea specialiștilor din următoarele centre de cercetare din cinci țări:

1. Centrul Național de Cercetare Științifică (SNRS) din Franța, reprezentat de Centrul de Cercetări Istorice (Centre de Recherches Historiques) și de Școala de Înalte Studii în Științe Sociale (École des Hautes Études en Sciences Sociales), ambele de la Paris;

2. Muzeul de Arte Frumoase din Lion, Franța;

3. Academia de Științe a Moldovei, reprezentată de Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei și Institutul Patrimoniului Cultural, Republica Moldova;

4. Academia Română, reprezentată de Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București și de Cabinetul de Medalii al Bibliotecii Academiei Române, România;

5. Institutul de Arheologie al Universității din Varșovia, Polonia;

6. Muzeul Național din Slovenia (Narodni Muzej Slovenije).

Coordonatorul proiectului este profesorul

Georges Depeyrot, de la Centrul de Cercetări Istorice din Paris, iar coordonatori adjuncți – Eugen Nicolae, directorul adjunct al Institutului de Arheologie din București, și Alexandru Bursche de la Universitatea din Varșovia.

Din partea Republicii Moldova acordul a fost semnat de către președintele A.S.M., academicianul Gheorghe Duca, la 27 aprilie 2007.

Laboratorul Național GDRE este reprezentat de Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, din partea căruia la proiect colaborează dr. Ana Boldureanu, șefa Sectorului de Istorie Medievală și Numismatică și coordonatoarea laboratorului, și de Institutul Patrimoniului Cultural, din partea căruia participă dr. Silviu Andrieș-Tabac, vicedirectorul științific al institutului.

GDRE are un Comitet de pilotaj, din care fac parte delegați din toate țările participante și care are sarcina supravegherii activității laboratoarelor naționale. Reprezentantul din partea Moldovei în acest Comitet este doamna dr. hab. Mariana Șlapac, vice-președintele A.Ș.M.

Pentru laboratorul moldovenesc proiectul prevede elaborarea, în colaborare cu Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București, a două lucrări ce urmează a fi publicate în limba franceză, în Franța sau în România.

1. *Corpus de Tresors de Moldavie/ Repertoriul tezaurelor monetare descoperite în Republica Moldova*, planificat de a fi elaborat în anul 2009 și de a fi publicat în anul 2010.

2. *Tresors majeurs de Moldavie*, planificat de

a fi elaborat în anul 2010 și de a fi publicat ulterior.

Către sfârșitul anului 2009 a fost finalizată întocmirea repertoriului tezaurelor monetare descoperite pe teritoriul Republicii Moldova, care a inclus peste 260 de tezaure antice, bizantine și medievale. Repertoriul a avut în vedere și tezaurele descoperite în Republica Moldova, dar aflate azi în colecții din străinătate, mai multe tezaure din colecții particulare, după cum și tezaurele pierdute în negura vremurilor și cunoscute doar din sursele scrise publicate sau de arhivă. Actualmente volumul este în proces de traducere în limba franceză, după care va fi predat spre publicare. Redactarea și publicarea materialului în limba franceză va permite difuzarea și perceperea lucrării pe o arie mai largă, dar și popularizarea colecțiilor noastre în lume. Este indubitabil că acest Repertoriu general al descoperirilor din Republica Moldova va servi ca instrument de lucru nu numai pentru cercetătorii istoriei Moldovei, dar și în procesul studierii unor fenomene economice și monetare general-europene.

Participarea Republicii Moldova în proiectul internațional „Descoperiri monetare” aduce, fără îndoială, un șir de avantaje cercetătorilor din țara noastră. A apărut astfel posibilitatea de a ieși din spațiul informațional închis în care ne-am aflat o lungă perioadă de timp și de a se include în știința europeană de prim rang. Proiectul, inițiat de profesorul Georges Depeyrot, a cărui colaborare cu România este mai veche și probată editorial, oferă noi oportunități de punere în valoare a colecțiilor și a potențialul științific din Republica Moldova. Proiectul a facilitat și va facilita, a încurajat și va încuraja acțiunile de cooperare cu cercetătorii din statele europene, membre ale GDRE. Începând cu anul 2007, în fiecare an, în cadrul Simpozioanelor de Numismatică de la Chișinău, sunt organizate mese rotunde cu participarea membrilor proiectului din Republica Moldova și România, la care sunt prezentate rezultatele laboratoarelor moldovenesc și românești din fiecare an și stadiul lucrărilor în curs. La aceste mese rotunde de lucru, dar și de popularizare, asistă cu regularitate invitați din partea Serviciului Cultural al Ambasadei Franței în Republica Moldova și numismați din alte țări (Ucraina, Rusia).

O altă fațetă a participării moldovenești la GDRE este accesul la informații și la literatura nouă de specialitate din prima mână. Astfel, Ana Boldureanu, șefa laboratorului național, a beneficiat de o bursă de studii, oferită de Fundația *Maison de Sciences de l'Homme* din Franța, care i-a permis documentarea în bibliotecile și colecțiile numismatice mari din

Paris cu scopul stabilirii metodologiei publicării descoperirilor monetare din țara noastră.

Prin intermediul aceluiași proiect, cercetătorii din Republica Moldova au posibilitatea de a fi prezenți la diferite simpozioane și congrese internaționale de specialitate. Astfel, în anul 2008, A. Boldureanu a participat la Colocviul Internațional PONTICA, care s-a desfășurat în orașul polonez Cracovia și în cadrul căruia a avut loc reuniunea generală a membrilor GDRE. Comunicarea prezentată aici s-a intitulat „Tezaure cu monedă poloneză în colecții publice din Republica Moldova”. De asemenea, aceeași cercetătoare a participat cu comunicarea „Tezaurul de monede tătărești din secolul XIII descoperit la Inești, raionul Criuleni” la cel de-al XIV-lea Congres Internațional de Numismatică, lucrările căruia s-au desfășurat în august-septembrie 2009 la Glasgow, Marea Britanie.

Este de remarcat și faptul că Laboratorul moldovenesc al Grupului de cercetare europeană „Descoperiri monetare” a beneficiat în anii 2009-2010 de finanțare din partea A.Ș.M., fiind unul din foarte puținele proiecte internaționale ale Secției de Științe Socio-umanistice și Arte, sprijinite financiar de Republica Moldova. Această susținere a facilitat buna desfășurare a activităților în cadrul proiectului, inclusiv cofinanțarea unor stagii de cercetare în străinătate și cofinanțarea participării la manifestări științifice internaționale.

Tezaurul de sommi de la Orheiul Vechi, descoperit în 2004